

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

6.1

Nogle interessante historier om Publius Africanus fra annalerne.

1 Det man i græsk historie beretter om Olympias, kong Filips kone og mor til Alexander, er også overleveret om moderen til Publius Scipio, der som den første fik tilnavnet Africanus. 2 For både Gaius Oppius¹ og Iulius Hyginus² og andre, der har skrevet om Africanus' liv og bedrifter, fortæller, at hans mor længe blev betragtet som ufrugtbar, og at også Publius Scipio, som hun var gift med, havde opgivet håbet om at få børn. 3 Men engang skete det i kvindens soveværelse og seng, da hun i mandens fravær lå alene og var faldet i søvn, at en kæmpemæssig slange pludselig blev opdaget liggende ved siden af hende, og selv om de, der havde set den, blev forskrækket og skreg op, gled den bort og kunne ikke findes igen. Publius Scipio skal have fortalt det til nogle sandsigere; efter et offer svarede de, at der ville ske det, at børn ville blive født, 4 og kort tid efter at den pågældende slange var blevet set i sengen, begyndte kvinden at mærke tegn og fornemmelser på, at hun var gravid; i den tiende måned derpå fødte hun, og til verden kom den Publius Africanus, som besejrede Hannibal og carthagerne i Afrika i den anden puniske krig. 5 Men det var langt mere på grund af hans bedrifter end af dette jærtegn, at man mente, at manden havde guddommelige evner.

6 Jeg har også lyst til at sige, at de forfattere, jeg nævnte før, har berettet, at denne Africanus plejede at gå op på Capitol, når natten næsten var forbi, men før det var blevet lyst, hvor han gav ordre til, at Iuppiters tempel skulle åbnes; dér opholdt han sig i lang tid alene, som om han søgte Iuppiters råd om statens anliggender, og tempelvogterne skal have være forundrede over, at han var den eneste, der på den tid gik op på Capitol, som hundene, der ellers er voldsomme mod andre, hverken gøede ad eller løb hen til.

7 Disse populære forestillinger synes at blive bekræftet og bevist af hans mange bemærkelsesværdige udtalelser og bemærkninger. 8 Her er et eksempel: Han befandt sig i Spanien ved en by, han belejrede, men den var stærk og godt beskyttet i kraft af sin beliggenhed, sine mure og sine forsvarere, og den havde masser af lev-

1. Oppius fr. 2 Peter.

2. Hyginus fr. 4 Peter.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

nedsmidler, så der var intet håb om at erobre den; en dag holdt han rettergang i sin lejr, og fra det sted kunne man se byen på lang afstand. 9 Så spurgte en af de soldater, der stod anklaget foran ham, på den sædvanlige måde, på hvilken dag og på hvilket sted han ønskede, at de skulle møde for retten, 10 og Scipio strakte sin hånd ud mod borgen i den by, som han indesluttede: "I overmorgen skal de stille sig på det sted!"

11 Og det skete således: På den tredje dag – den dag, han havde beordret dem at møde for retten – blev byen taget, og den samme dag holdt han rettergang i byens borg.

6.2

Om en skandaløs fejl af Caesellius Vindex, som jeg er stødt på i hans værk Gamle udtryk.

1 Jeg er stødt på en skammelig fejl i det meget berømte værk *Kommentarer til gamle udtryk* af Caesellius Vindex, en mand, der ved Hercules for det meste er særdeles omhyggelig. 2 Denne fejl er undgået mange opmærksomhed, selv om de gennemrodede meget hos Caesellius for at kritisere ham af ren og skær chikane. 3 Caesellius skriver, at Quintus Ennius i trettende bog af *Årbøger* har brugt ordet *cor* ('hjerter') i maskulinum.

4 Her følger Caesellius' egne ord: "Ennius har brugt det i maskulinum som så mange andre ord. Han har nemlig i trettende bog af *Årbøger* skrevet *quem cor*." 5 Han tilføjer derefter to vers af Ennius:

*Hannibal audaci cum pectore de me hortatur,
ne bellum faciam, quem credidit esse meum cor.*

"Hannibal råded mig dristig i hjertet til, at jeg ikke påbegyndte en krig – hvad troede han dog om mit hjerte?"⁴

3. Caesellius, *Commentario lectionum antiquarum*.

4. Ennius, *Annales* 13, 381-3 Vahlen (daktyliske heksametre).

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

6 Taleren er Antiochos, der er konge i Asien. Han undrer sig og er fortrædelig over, at carthageren Hannibal fraråder ham at føre mod det romerske folk, når han gerne vil. 7 Caesellius opfatter versene, som om Antiochos taler på denne måde: "Hannibal råder mig fra at føre krig; når han gør det, hvilket hjerte tror han så, at jeg har, og hvor dum tror han, jeg er, når han vil overtale mig til dette?"

8 Såvidt Caesellius, men Ennius mener noget helt andet. 9 Der er nemlig tre vers og ikke to, der vedrører denne udtalelse af Ennius, og af disse har Caesellius ikke taget hensyn til det tredje:

*Hannibal audaci cum pectore de me hortatur,
ne bellum faciam, quem credidit esse meum cor
suasorem summum et studiosum robore belli.*

"Hannibal råded mig dristig i hjertet til, at jeg ikke påbegyndte en krig – hvad skulle jeg tro i mit hjerte?
Han gav de bedste råd og ivred for krig med sin styrke."

10 Meningen og rækkefølgen i disse vers er da efter min mening: Hannibal, den mest dristige og tapre mand, som jeg troede – det er nemlig meningen med *cor meum credidit*, som om han havde sagt 'som jeg dumme mand troede' – ville være den ivrigste til at råde til at føre krig, han råder mig fra det og opfordrer mig til ikke at føre krig. 11 Caesellius blev lidt for uoverlagt grebet af denne forbindelse af ord og mente, at der blev sagt *quem cor*, og han læste *quem* med en akut accent,⁵ som om det refererede til *cor* og ikke til Hannibal. 12 Jeg er udmærket klar over, at – hvis der da er nogen, der er så udannet! – Caesellius' maskuline *cor* kan forsvares på den måde, at det tredje vers læses særskilt og for sig selv, som om Antiochos med afstumpede og usammenhængende ord udbrød: 'Bedste rådgiver!' Men det er ikke umagen værd at svare dem, der mener dette!

5. Det interrogative *quem* har en *akut* accent, mens det relative *quem* har en *gravis*.

6.3

Den kritik, som Ciceros frigivne slave Tiro Tullius, fremførte mod den tale, som Marcus Cato holdt i senatet for rhodierne, og mit svar på hans indvendinger.

1 Den rhodiske stat er berømt for øens glimrende beliggenhed, sine fornemme kunstværker, sit dygtige sømandskab og sine sejre i søslag. 2 Skønt denne stat var en venligsindet allieret af det romerske folk, havde den også venlige relationer til makedonernes konge Perseus, der var søn af Filip, og med hvem det romerske folk førte krig, og rhodierne gjorde sig store anstrengelser for at bilægge denne krig ved ofte at sende gesandtskaber til Rom. 3 Da denne fredsslutning ikke kunne skabes, var der flere rhodiere, der holdt taler for folket på deres folkeforsamlinger om, at hvis der ikke blev sluttet fred, skulle rhodierne støtte kongen mod det romerske folk. 4 Der blev dog ikke udstedt et offentligt dekret herom. 5 Men da Perseus var blevet besejret og taget til fange, blev rhodierne meget nervøse på grund af det, der var blevet gjort og sagt gentagne gange ved offentlige folkemøder, og de sendte gesandter til Rom, som skulle bede om tilgivelse for den ubesindighed, nogle af deres landsmænd havde lagt for dagen, og hævde deres gode vilje og hensigt. 6 Efter at gesandterne var kommet til Rom og var blevet ført ind i senatet og ydmygt havde fremført deres ærinde, forlod de curien, og debatten begyndte; 7 mens en del af senatorerne klagede over rhodierne og sagde, at de havde været fjendtligt indstillet, og derfor mente, at der skulle føres krig mod dem, så rejste Marcus Cato sig op, og han fortsatte med at forsvare og redde de bedste og mest loyale allierede, hvis rigdomme ikke så få af de fornemste mænd havde fjendtlige planer om at plyndre og tage i besiddelse, og han holdt da den berømte tale *For-svar for rhodierne*, som både er i omløb som separat skrift og indgår i femte bog af hans *Begyndelse*.

8 Tiro Tullius, Marcus Ciceros tidligere slave, var bestemt et menneske med et udsøgt talent og særdeles velbevandret i ældre litteratur, og Cicero brugte ham fra hans tidlige ungdom, hvor han havde givet ham en fin uddannelse, som støtte, ja som medarbejder i sine litterære studier. 9 Men han gik sandelig videre, end det kan accepteres og tilgives. 10 Han skrev nemlig til Quintus Axius, en ven af hans herre, et brev, der var alt for selvbevidst og heftigt, og hvori han efter egen mening

Aulus Gellius, Attiske nætter 6. bog

gennemgik talen *For rhodierne* med en skarpsindig og grundig dømmekraft. 11 Jeg har nu lyst til at berøre nogle af hans kritikpunkter: Der vil nok være større forståelse for at kritisere Tiro, når han har kritiseret Cato.

12 Tiro mener, at Cato begik sin første fejl, fordi han "uden dannelse og opdragelse", som Tiro siger,⁶ anvendte en alt for arrogant og voldsom indledning og udskældning, når han erklærede, at han var bange for, at senatorerne var blevet berøvet deres sunde fornuft i deres fryd og glæde over deres succes, og at de derfor ikke var ved deres fulde fem og heller ikke egnet til at forstå tingene og træffe en afgørelse. 13 "I indledningerne bør forsvarsadvokaterne, som taler for deres anklagede klienter, stemme dommerne gunstigt og vinde dem for sig, og mens deres følelser stadig er spændte af deres forventning om sagen og kølige, stryge dem med hårene ved hædrende og ærbødige udtalelser, og ikke slå dem ned med fornærmelser og strenge trusler." 14 Selve begyndelsen har han tilføjet, og den lyder: "Jeg ved, at i tider præget af medgang og held stiger modet hos de fleste mennesker, og deres arrogance og overmod tager til og vokser. Derfor er det mig meget magtpåliggende, fordi denne sag er gået så godt, at der ikke kommer noget negativt ud af vore overvejelser, som kan slå vores medgang ned, og at denne glæde heller ikke bliver overdrevent stærk. Modgang tæmmer og belærer om, hvad det er nødvendigt at gøre, medgang plejer ved den glæde, den vækker, at skubbe folk væk fra at overveje og forstå det rigtige. Derfor råder jeg endnu mere indtrængende til, at vi udsætter denne sag nogle dage, indtil vi er kommet til os selv igen efter en så stor glæde."⁷

15 "Hvad Cato derefter siger," fortsætter Tiro, "er en bekendelse, ikke et forsvar, og han afværger heller ikke anklagen eller giver andre skylden, men deler den ud mellem flere andre, hvilket ikke har nogen værdi, hvis man skal rense nogen. Og desuden indrømmer han også, at rhodierne, som blev anklaget for at være på kongens parti og støtte ham mod det romerske folk, havde gjort dette af hensyn til deres egen fordel, for at romerne ikke, når kong Perseus var besejret, skulle vise endnu mere arrogance og overmod fuldstændigt uden mådehold." 16 Han citerer

6. Tiro fr. 6 Funaioli.

7. Cato, *Pro Rodiensibus* fr. 163 Malcovati.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

Catos egne ord, som lyder: "Jeg er overbevist om, at rhodierne ikke ønskede, at vi skulle kæmpe til enden, sådan som det blev tilfældet, og heller ikke, at kong Perseus skulle besejres. Men det var ikke bare rhodiernes opfattelse, for jeg tror, at mange folk og mange nationer havde den samme holdning, og jeg er tilbøjelig til at mene, at der var en del af dem, som ønskede, at det ikke skulle ske, ikke for at beskæmme os, men fordi de var bange for, at hvis der ikke var noget menneske, vi frygtede, men kunne gøre, hvad vi havde lyst til, ville de blive vore slaver under vort imperium. Jeg tror, at det var af hensyn til deres frihed, at de havde denne opfattelse. Og dog støttede rhodierne aldrig Perseus officielt. Tænk på, hvor meget mere forsigtigt vi handler som privatpersoner. For hvis der er nogen af os, der tror, at der bliver gjort noget i modstrid med hans interesser, forsøger han med al sin energi at hindre dette; men disse fandt sig dog i, at det skete."⁸

17 Men når Tiro nu fastholder sin kritik af indledningen, så burde han vide, at rhodierne blev forsvaret af Cato, men det var i hans egenskab af senator, tidligere konsul og censor, at han gav dette råd, som han mente, var til statens bedste, og det var ikke som en forsvarsadvokat, der forsvarede en anklaget klient. 18 Der er nemlig ét sæt af indledninger, man kan anvende, hvis man over for dommere skal forsvare folk, der er anklaget, og overalt skal opspore mildhed og sympati, og et andet sæt, når senatet drøfter statens anliggender, når en mand med en betydelig autoritet, der er forarget over visse personers urimelige indstilling og på samme tid alvorligt og uforfærdet er oprørt og bedrøvet af hensyn til statens interesser og de allieredes velfærd. 19 Derfor er det en rigtig og nyttig forskrift i retorikken, at dommere, der skal gøre sig bekendt med en fremmed person og en sag, som ikke vedrører dem personligt – bortset fra pligten til at dømme i sagen vil der hverken opstå nogen risiko eller gevinst – skal stemmes gunstigt og behandles med venlighed med milde og rolige ord af hensyn til den mands rygte og redning, som er anklaget hos dem. 20 Når det derimod drejer sig om alles fælles værdighed og troværdighed og nytte, og om man derfor enten skal tilråde, at noget sker, eller opsætte noget, der allerede er påbegyndt, så vil den, der beskæftiger sig med den slags indledninger, så han skaffer sig tilhørere, der er velvillige og positivt

8. Cato, *Pro Rodiensibus* fr. 164 Malcovati.

Aulus Gellius, Attiske nætter 6. bog

indstillet over for ham, udføre et overflødigt stykke arbejde med ord, der ikke er nødvendige. 21 De fælles statslige anliggender og ricisi gør nemlig dommerne venligt stemt til at tage imod råd, og de forlanger snarere på egne vegne, at rådgiveren udviser velvilje. 22 Men når Tiro siger, at Cato indrømmede, at rhodierne ikke ønskede, at der blev kæmpet til enden, sådan som det var tilfældet, og heller ikke, at kong Perseus skulle besejres af det romerske folk, og at det var ikke bare rhodiernes opfattelse, men at mange folk og mange nationer havde den samme holdning, og at det ikke betød, at de blev renset for denne beskyldning, eller at beskyldningen blev mindsket, ja her er det først og fremmest, at Tiro lyver frækt. 23 Han citerer Cato, men sætter ham i et dårligt lys med en negativ udlægning. 24 Cato indrømmer nemlig ikke, at rhodierne ikke ønskede, at det romerske folk skulle sejre, men sagde, at han var overbevist om, at de ikke ønskede det, hvilket uden tvivl er en erklæring af hans egen private mening, ikke en tilståelse af rhodiernes skyld. 25 Så vidt jeg kan dømme i denne sag, har Cato ikke begået nogen fejl, men fortjener snarere, at vi roser og beundrer ham, når han syntes at sige anstændigt og samvittighedsfuldt, hvad han havde mod rhodierne, og da han havde skaffet sig tiltro til sin oprigtighed, bøjede han og overførte lige præcist det, som forekom at tale imod det, så at det ligefrem blev særdeles rimeligt, at rhodierne blev accepteret og værdsat af det romerske folk, fordi de intet havde gjort for at hjælpe kongen, selv om det havde været nyttigt for dem, og de ønskede, at det var hændt for ham.

26 Siden citerer Tiro følgende fra samme tale: "Skal vi nu ganske pludselig opgive de betydelige tjenester fra begge sider og en så stor alliance? Det, som vi siger, de havde villet gøre, skal vi komme dem i forkøbet med at gøre?"⁹ 27 "Denne slutning," siger Tiro, "er ingenting værd og fejlagtig. Man kunne nemlig svare: 'Vi skal bestemt komme dem i forkøbet; for hvis vi ikke gør det, vil vi blive taget på sengen, og vi vil blive udsat for bagholdsangreb, som vi ikke kan gardere os mod på forhånd.' 28 "Det er med god grund," siger Tiro videre, "at Lucilius taler¹⁰ ondt om digteren Euripides, for da kong Polyfontes sagde, at han havde dræbt sin bror

9. Cato, *Pro Rodiensibus* fr. 165 Malcovati.

10. Lucilius 1169 Marx.

Aulus Gellius, Attiske nætter 6. bog

af netop den grund, at broderen selv tidligere havde planlagt at slå ham ihjel, blev han imødegået af Merope, broderens kone, med netop disse ord:

'For hvis min mand, som du har sagt, sku' dræbe dig,
så havde du det samme gjort, når det var tid!'¹¹

29 Men det er jo fuldkommen vanvittigt," siger Tiro, "at ville udføre noget med den plan og den hensigt, at man aldrig vil gøre, hvad man ønsker." 30 Tiro har selvfølgelig ikke opdaget, at der ikke i alle tilfælde er den samme grund til at være på vagt, og at vore gøremål i vort liv og vore handlinger og hverv til enten at komme i forkøbet eller at udsætte, til endog at hævne os eller tage os i agt, ikke ligner en gladiatorkamp. 31 For den gladiator, der roligt går ud til kamp, har dette vilkår for sine øjne: Enten dræber han sin modstander, hvor han kommer ham i forkøbet, eller også bliver han dræbt, hvis han viger tilbage. 32 Men menneskelivet er jo ikke bestemt af så urimelige eller så vilde betingelser, at man derfor som den første bør tilføje en anden en uret, for hvis man ikke gør det, bliver man selv ramt af den. 33 Det var så langt fra det romerske folks mildhed, at det ofte har undladt at hævne en uret, der er blevet begået mod det.

34 Derefter siger Tiro, at Cato i den samme tale har anvendt argumenter, der slet ikke er hæderlige, men snarere frække, og som ikke er karakteristiske for den mand, han ellers var, men mere snedige og bedrageriske og ligesom græske sofisternes kneb: 35 "For skønt han bebrejdede rhodierne, at de havde ønsket at føre krig mod det romerske folk, erklærede han, at de ikke fortjente straf, fordi de ikke havde iværksat det, selv om de havde ønsket det mest af alt", og Tiro siger, at Cato havde indført, hvad dialektikerne kalder et induktionsbevis, en sag, der er ganske lumsk og sofistisk, og som man har fundet på mere for at snøre folk end for at få sandheden frem, når han forsøger ved forførende eksempler at slutte og bevise, at det ikke er rimeligt at straffe nogen, som har villet gøre ondt, med mindre han også har gjort det, som han ville. 36 Catos egne ord lyder: "De, der taler heftigst imod dem, siger således: 'De ønskede at blive fjender!' Jamen, er der da nogen af

11. Euripides fr. 451 Nauck (jambiske trimetre).

Aulus Gellius, Attiske nætter 6. bog

jer, der mener, at det er rimeligt, for så vidt det angår ham selv, at straffe, fordi han anklages for at have villet gøre ondt? Nej, ingen, tror jeg! For min part ville jeg ikke ønske det!"¹² 37 Lidt senere siger han: "Hvad så? Mon der dog findes en lov, der er så barsk, at den siger: 'Hvis nogen har villet gøre det og det, skal bøden være på tusind sestertser, hvis det er mindre end halvdelen af hans formue; hvis nogen har villet have mere end fem hundrede iugera, skal straffen være lige så stor; hvis nogen har villet have et større antal dyr, skal han være pligtig at bøde med så og så meget.'? Og vi ønsker at have alt i større mængder, og det bliver vi ikke straffet for."¹³ 38 Senere siger han: "Men hvis det ikke er rimeligt, at nogen bliver hædret, fordi han siger, at han har villet handle godt, men ikke har gjort det, vil det så skade rhodierne, at de ikke har gjort noget galt, men fordi de siges at have villet gøre det?"¹⁴ 39 Med disse argumenter siger Tullius Tiro, at Marcus Cato stræbte efter og forsøgte at udvirke, at rhodierne også skulle slippe for straf, fordi de ganske vist havde ønsket at blive det romerske folks fjender, men som slet ikke havde været det. 40 Tiro siger, at det ikke kan forties, at det ikke er det samme eller noget lignende at ønske at få mere end fem hundrede iugera, hvilket var forbudt ifølge Stolos lovforslag, som at ønske at føre en uretfærdig og ugudelig krig mod det romerske folk, og det kunne ligeledes heller ikke bestrides, at der lå forskellige årsager i en belønning og i straffe. 41 "Hvis man får løfte om nogle tjenester, skal man vente på dem, og man skal ikke gengælde dem, før de er udført, hvorimod det er retfærdigt at tage modforholdsregler på forhånd mod truende uret fremfor at afvente dem. 42 Det er nemlig," siger Tiro, "en åben erklæring om, hvor dum man er, hvis man ikke imødegår påtænkte forbrydelser, men at sidde stille og vente på dem, således at man først, når de er blevet begået og gennemført, først da, hvor det, der er gjort, ikke kan gøres ugjort, vil straffe dem."

43 Dette er Tiros kritik af Cato, som sandelig ikke er helt indholdsløs eller tom; 44 men Cato gør ikke sit induktionsbevis bart eller isoleret eller ubeskyttet, men understøtter den på mange måder og dækker den med mange andre argumenter, og da han ikke tog sig mere af rhodierne end af staten, mente han ikke, at hans ord

12. Cato, *Pro Rodiensibus* fr. 166 Malcovati.

13. Cato, *Pro Rodiensibus* fr. 167 Malcovati.

14. Cato, *Pro Rodiensibus* fr. 168 Malcovati.

Aulus Gellius, Attiske nætter 6. bog

og handlinger i denne sag bragte skam over ham, sålænge han bestræbte sig for at redde nogle allierede ved at anvende alle former for argumenter. 45 Og først tilve-
jebragte han ikke helt ubegavet, hvad der var forbudt at gøre, ikke efter naturens
lov eller folkeretten, men ud fra den ret, der ligger i de love, der er blevet vedtaget
for at råde bod på en sag eller efter tidens krav; det gælder f. eks. om antallet af
kvæg og grænser for en marks størrelse. 46 I disse sager kan det, som er forbudt,
ikke gennemføres efter lovene; men at ønske at gøre det, hvis det var tilladt, er
ikke uhæderligt. 47 Og lidt efter lidt sammenlignede og sammenblandede han
disse ting med det, som det hverken er hæderligt at gøre eller at ønske at gøre i sig
selv; og endelig, for at det ikke skulle være alt for tydeligt, at sammenligningen
haltede, forsvarede han sig bag ved mange brystværn, men han lagde ikke stor
vægt på den simple og tydelige kritik af viljen i ulovlige handlinger, som filosof-
ferne diskuterer i deres fritid, men med al sin energi stræbte han kun efter dette
ene mål, at rhodiernes sag, hvis alliance det var i statens interesse at fastholde,
enten blev dømt rigtigt eller i hvert fald skulle tilgives. Og dog siger han, at rhodi-
erne hverken førte krig eller ønskede at føre krig, og dog siger han, at det kun er
handlingerne, som skal vurderes og bedømmes, men at det blotte og tomme ønske
ikke kan underkastes lov og straf; og som om han indrømmer, at de har begået en
fejl, kræver han undertiden, at de skal tilgives, og han belærer om, at tilgivelse er
nyttig i menneskelige relationer, og hvis der ikke sker tilgivelse, sætter det gang i
frygten for omvæltninger i staten; omvendt, hvis der bliver tilgivet, erklærer han,
at det romerske folks storhed vil blive bevaret.

48 Anklagen for arrogance, som i særlig grad blev rettet mod rhodierne i se-
natet, afparerede og afvaskede han ved en et vidunderligt, ja guddommeligt reto-
risk kunstgreb. 49 Jeg vil citere Catos egne ord, eftersom Tiro har sprunget dem
over: 50 "De siger, at rhodierne er arrogante, en kritik, som jeg nødigt ville have,
blev rettet mod mig selv og mine børn. De er rigtignok arrogante. Hvad har det
med os at gøre? Skal I blive vrede, hvis nogen er mere arrogante end os?"¹⁵ 51 Intet
kan ganske enkelt siges mere stærkt og kraftigt end denne reprimande rettet mod

15. Cato, *Pro Rodiensibus* fr. 169 Malcovati.

Aulus Gellius, Attiske nætter 6. bog

særdeles arrogante mennesker, som elskede arrogancen hos sig selv, men kritiserede den hos andre.

52 Man kan også bemærke i hele denne tale af Cato, at alle våben og hjælpemidler i den retoriske kunst blev benyttet; men vi ser dem ikke optræde ligesom ved skinmanøvrer eller ved fingerede kampe, som udføres for underholdningens skyld. Sagen blev nemlig ikke ført, siger jeg, med stor variation og sirlighed og rytme, men blev udkæmpet ligesom under en tvivlsom kamp, når slagordenen er blevet spredt, på flere steder og med vekslende krigslykke: I denne sag, hvor rhodiernes særdeles berygtede arrogance stod i lys lue på grund af manges had og uvilje, anvendte Cato alle mulige måder for at beskytte og forsvare dem, og snart anbefalede han dem for deres store fortjenester, snart rensede han dem, som om de var uskyldige, snart skældte han ud, for at deres ejendele og rigdomme ikke skulle efterstræbes, snart gik han i forbøn, som om de havde begået en fejl, snart pegede han på dem som nødvendige allierede for staten, snart erindrede han dem om forfædrenes mildhed, snart om deres nåde og snart om statens nytte. 53 Alt dette kunne måske være blevet sagt med større variation og mere rytmisk, men det synes ikke at kunne være blevet sagt med større kraft og med større liv. 54 Derfor har Tullius Tiro helt urimeligt fremdraget en enkelt detalje, så han kunne kritisere den, fra alle den prægtige tales rigdomme, som er føjet indbyrdes sammen, så de danner en helhed, som om talen ikke var værdig for Marcus Cato, fordi han sagde, at man ikke skulle straffe viljen til forbrydelser, der ikke var blevet begået.

55 Man vil bedre og mere korrekt kunne vurdere og træffe sin dom om de ord, hvormed jeg har imødegået Tullius Tiro, hvis man i sine hænder tager både hele Catos tale og sørger for at få fat på Tiros brev til Axius og læser det. Således vil man nemlig med større ærlighed og sikkerhed kunne enten korrigere mig eller bifalde mig.

6.4

Caelius Sabinus, der er forfatter til bøger om civilret, har skrevet, at en vis type slaver plejede at blive solgt med huer på; hvilke slaver der traditionelt blev solgt sub corona; hvad udtrykket sub corona betyder.

1 Juristen Caelius Sabinus har skrevet,¹⁶ at man plejede at sælge slaver med huer på, når sælgeren ikke ville garantere noget. 2 Han sagde, at grunden til dette forhold var, at slaver af denne beskaffenhed skulle bære et kendetegn, når de var til salg, for at køberne ikke skulle tage fejl og blive narret, og for at man heller ikke skulle vente på salgsbetingelserne, men at man straks med øjnene kunne se, hvad det var for en slags slaver. 3 "På samme måde," fortæller han, "blev slaver, der var fanget efter krigens ret, solgt med en krans på hovedet, og derfor sagde man, at de blev solgt *sub corona* ('under kransen'). For ligesom kransen er tegn på slaver, der er til salg, således viste en hue, der var sat på hovedet, at der blev solgt slaver, som sælgeren ikke ville garantere for over for køberen."

4 Der findes en anden forklaring på, at man plejede at sige, at krigsfanger blev solgt *sub corona*, nemlig at soldaterne stod rundt om grupperne af slaver, der var til salg, for at bevogte dem, og sådan en rundkreds kaldtes en *corona*. 5 Men at den første forklaring er den rigtige, erklærer Marcus Cato i den bog, han skrev om *Om militære forhold*.

Jeg citerer fra Cato: "At folket hellere må gå hen bekranset for at ofre til guderne for en bedrift, der er udført ved deres egen indsats, end at være til salg bekranset på grund af en fiasko."¹⁷

6.5

En interessant historie om skuespilleren Polos.

1 Der var i Grækenland en skuespiller, der var meget berømt, og som overgik de andre skuespillere ved sin måde at bevæge sig og ved sin smukke, klare stemme: 2 Man fortæller, at hans navn var Polos, og han optrådte i tragedier af berømte digtere med klogskab og alvor. 3 Denne Polos mistede sin søn, som han holdt meget

16. Caelius Sabinus fr. 2 Huschke.

17. Cato, *De re militari* fr. 2 Jordan.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

af. 4 Da han mente, at han havde sørget tilstrækkeligt, vendte han tilbage til sit kunstneriske erhverv. 5 På dette tidspunkt skulle han i Athen til at opføre Sofokles' *Elektra*, hvori han skulle bære en urne, som om Orestes' knogler var i den. 6 Skuespillets indhold er komponeret sådan, at Elektra, som om hun bar resterne af sin bror, skulle begræde ham og klage over hans formodede død. 7 Derfor iførte Polos sig Elektras sørgetøj og hentede sønnens knogler og urne fra graven, og som om han omfavnede Orestes, fyldte han hele stedet, ikke med en efterligning, men med en sorg og klage, der var virkelig og levende. 8 Skønt det syntes, som om det var et skuespil, der blev opført, var det en rigtig smerte.

6.6

Hvad Aristoteles har skrevet om naturlige defekter i visse sanser.

1 Af de fem sanser, som naturen har tildelt levende væsener, synet, hørelsen, smagssansen, følesansen og lugtesansen (hvad grækerne kalder *aisthéseis*), findes der dyr, der mangler nogle af disse og enten fødes naturligt blinde eller uden lugtesans eller hørelse. 2 Men Aristoteles siger, at der ikke fødes noget levende væsen, som mangler smagssansen eller følesansen.

3 Her følger et citat fra en bog med titlen *Om hukommelsen*: "Alle har følesans og smagssans, undtagen hvis der er tale om ufuldkomne dyr."¹⁸

6.7

Om affatim skal udtales med trykket på første stavelse ligesom admodum; og nogle ikke helt ligegyldige betragtninger over accenten på andre ord.

1 Bortset fra at digteren Annianus havde en tiltalende karakter, var han også mere end velbevandret i ældre litteratur og litteraturteori, og han konverserede med en forbløffende og vittig charme. 2 Han udtalte *affatim* ('nok') ligesom *admodum* ('meget') med en akut betoning på første stavelse, ikke på den midterste, og han mente, at det var sådan, man havde udtalt det i gamle dage. 3 Han siger, at han har hørt filologen Probus læse disse vers op af Plautus' *Den lille kasse*:

18. Aristoteles, *De somno* 2 (455a7).

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

"Er du mand for at øve en dristig handling? Der findes jo nok (*áffatim*), folk, der gerne vil; jeg selv vil ikke kaldes en modig mand."¹⁹

4 Og han sagde, at grunden til denne betoning var, at *affatim* ikke var to dele af talen, men at begge dele var vokset sammen til ét ord, ligesom han også mente, at når vi siger *exadversum*, bør den anden stavelse have en akut betoning, eftersom det er ét ord i talen og ikke to; han fastholdt, at der skulle læses op af Terents på følgende måde i disse vers:

"Hvor hun fik sine timer, lå der lige overfor (*exádversum*) en slags frisørsalon."²⁰

5 Han tilføjede, at præpositionen *ad* som regel blev betonet, når den betegnede en *epítasis* ('forstærkning'), hvilket vi på latin kalder *intentio*, som f. eks *ádfabre* ('kunstfærdigt'), *ádmódum* ('meget') og *ádpóbe* ('meget godt').

6 I andre forhold var Annianus helt korrekt. Men hvis han mente, at denne partikel altid skulle betones, når den betegnede en forstærkning, synes det ikke at gælde i alle tilfælde; 7 for både når vi siger *adpótus* ('meget beruset') og *adprímus* ('allerførst') og *adpríme* ('overmåde'), vises der en forstærkning i alle disse ord, men dog udtales partiklen *ad* helt korrekt uden akut betoning. 8 Dog vil jeg ikke benægte, at *adpóbus*, som betyder *valde póbus* ('meget dygtig'), skal betones på første stavelse. 9 Caecilius anvender ordet i den komedie, som hedder *Triumfen*:

"Min ven Hierocles er en meget dygtig (*ádpóbus*) mand."²¹

19. Plautus, *Cistellaria* 231-2 (trokæiske septenarer).

20. Terentius, *Phormio* 88-9, overs. Otto Steen Due 1984, 14 (jambiske trimetre).

21. Caecilius, *Triumphus* 228 Ribbeck (jambisk trimeter).

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

10 I de ord, som ikke betones akut, mon ikke årsagen er, at der følger en stavelse, der er lang af natur, hvilket som regel ikke tillader, at den foregående stavelse betones akut i ord med mere end to stavelser?²² 11 Men Lucius Livius siger *ádprimum* i betydningen *longe primum* ('allerførst') i dette vers i *Odyseen*:

"Her allerførst den bedste iblandt mænd, Patroclus."²³

12 Samme Livius siger²⁴ *praemodum* i *Odyseen* i betydningen *admodum: parcentes praemodum* ('overmåde skånsomme'), hvor altså *praemodum* betyder *supra modum* ('overmåde'), og det er sagt i betydningen *praeter modum* ('ud over al måde'); her skal naturligvis den første stavelse betonet akut.

6.8

En utrolig historie om en delfin, der elskede en dreng.

1 At delfiner er lidenskabelige og amourøse dyr, fortælles ikke blot i ældre historiskrivning, men også i beretninger fra nyere tid. 2 For man har fundet ud af, at delfiner var glødende elskere, dels under kejser Augustus' regering, i det puteolanske hav, som Apion har beskrevet, dels nogle hundrede år tidligere ved Nau-paktos, som Theofrast²⁵ har berettet. 3 Det var ikke deres egen art, de elskede, men de brændte på en forunderlig og menneskelig måde for smukke drenge, som de ved et tilfælde havde set på både eller i det lave vand ved kysterne.

4 Jeg citerer fra den lærde Apions femte bog af *Ægyptens historie*, hvori han beretter om en delfinelsker og en dreng, som ikke havde afvist dens tilnærmelser: Han fortæller om deres forhold, lege, ture, kapsvømning, og han siger, at alt dette har han selv og mange andre set: 5 "Jeg har selv ved Dikaiarchia set en delfin, der var forelsket i en dreng – hans navn var Hyakinthos. Som en hund logrede den

22. Gellius har ret, men når han siger 'som regel' (*ferme*), tænker han måske på ord som *éxinde* og *súbinde* (Rolfes note).

23. Livius, *Odyssia* fr. 10 Morel (saturnisk vers).

24. Livius, *Odyssia* fr. 28 Morel.

25. Theofrast fr. 568B Fortenbaugh.

Aulus Gellius, Attiske nætter 6. bog

med halen ved hans elskede stemme, den kom flyvende og trak sine finner ind, for at den ikke skulle kradse i den elskedes hud, men skåne den, og så bar den ham af sted næsten to hundrede stadier, mens han sad på ryggen af den. Rom og hele Italien strømmede ud for at se en fisk, der var styret af Afrodite." 6 Han tilføjer en ting, der ikke er mindre mærkelig. "Senere blev denne delfinelskede dreng ramt af en sygdom og døde. 7 Men da elskereren ofte var svømmet ind til den sædvanlige strand, og drengen, som plejede at vente på den, hvor vandet ikke var så dybt, intet sted var at finde, hentæredes den af længsel og opgav ånden, og den blev fundet liggende på kysten af folk, som kendte til sagen, og begravet i sin drengs grav."²⁶

6.9

I gamle dage sagde man som regel peposci og memordi, pepugi og spepondi og cecurri, ikke som det senere blev almindeligt med et o eller et u i første stavelse, og heri fulgte de eksemplet fra græsk; det skal yderligere bemærkes, at mænd, der ikke var ulærde eller ubetydelige, af verbet descendo ikke anvendte descendi, men descendidi.

1 *Poposci, momordi, pupugi og cucurri* synes at være de accepterede former, og således bruges de som regel i dag af de mere veluddannede. 2 Men Quintus Ennius har i sine *Satirer* sagt *memorderit* med *e*, ikke *momorderit*:

"Det er ikke min facon, som havde en hund mig bidt (*memorderit*)."²⁷

3 Ligeledes siger Laberius i *Gallerne*:

"Fra hele min fædrearv har jeg hundrede tusinde sestertser afbidt (*memordi*)."²⁸

26. Apion fr. 6 Jacoby.

27. Ennius, *Saturae* 63 Vahlen (trochæisk septenar).

28. Laberius, *Galli* 49-50 Ribbeck (jambiske senarer, Ribbeck arrangerer anderledes).

Aulus Gellius, Attiske nætter 6. bog

4 Og den samme Laberius i *Farveren*:

"Da jeg var kogt under sagte ild og under kvindens tænder kom, bed hun mig flere gange (*memordit*)."²⁹

5 Ligeledes siger Publius Nigidius i anden bog af *Om dyr*: "Hvis en slange har bidt (*memordit*), udvælges en høne og lægges henover."³⁰

6 Ligeledes Plautus i *Skatten*:

"Da han en bid af manden tog (*admemordit*)."³¹

7 Men samme Plautus siger i *Trillingerne* hverken *praememordisse* eller *praemordisse*, men *praemorsisse*:

"Var jeg ikke stukket af, var jeg blevet bidt (*praemorsisset*), tror jeg!"³²

8 Ligeledes siger Atta i *Koblersken*:

"Han påstod, at en bjørn gav ham et bid (*memordisse*)."³³

29. Laberius, *Colorator* 27-8 Ribbeck (jambisk octonar).

30. Nigidius, *De animalibus* 2 fr. 112 Swoboda.

31. Plautus, *Aulularia* fr. II Lindsay (jambisk dimeter).

32. Plautus, *Trigemini* fr. 117 Lindsay (trochæisk septenar)

33. Quinctius Atta, *Conciliatrix* 6 Ribbeck (jambisk trimeter).

Aulus Gellius, Attiske nætter 6. bog

9 Valerius Antias har i femogfyrretyvende bog af sine *Årbøger* skrevet *peposci*, ikke *poposci*: "Til sidst stævnedes folketribunen Licinius ham for højforræderi og forlangte (*peposcit*) af prætoren Marcus Marcius en dato for en folkeforsamling."³⁴

10 På samme måde siger Atta *pepugero* i *Ædilerne*:

"Men hvis jeg stikker (*pepugero*), bli'r han ræd."³⁵

11 Probus har noteret, at også Aelius Tubero i en bog, der var tilegnet Gaius Oppius, har sagt *occecurrit*, og han har citeret ham: "Hvis den almindelige type skulle vise sig (*occecurrerit*)."³⁶ 12 Probus har også noteret, at Valerius Antias i toogtyvende bog af sit *Historieværk* havde skrevet *speponderant*, og han har citeret ham: "Tiberius Gracchus, der havde været kvæstor i Spanien hos Gaius Mancinus, og de andre, som havde garanteret (*speponderant*) freden."³⁷

13 Forklaringen på disse former kan synes at være følgende: Eftersom grækerne i perfektum, som de kalder *parakeímenos*, ændrer det andet bogstav til *e*, f. eks. *grafo gégrafa* ('skriver'), *poio pepoíeka* ('gør'), *lalo leláleka* ('taler'), *krato kekráteka* ('styrer') og *luo léluca* ('vasker'), 14 således bliver det på latin: *mordeo memordi*, *posco peposci*, *tendo tetendi*, *tango tetigi*, *pungo pepugi*, *curro cecurri*, *tollo tetuli* og *spondeo spepondi*. 15 Således har Marcus Tullius³⁸ og Gaius Caesar³⁹ sagt *mordeo memordi*, *pungo pepugi* og *spondeo spepondi*.

Yderligere har jeg af verbet *scindo* efter samme princip fundet, at der blev sagt ikke *sciderat*, men *sciciderat*. 16 Lucius Accius siger *sciciderat* i første bog af *Frække vers*. Citatet lyder:

"Havde ørnen altså ikke, som de erklærer, kløvet (*sciciderat*) hans bryst?"⁴⁰

34. Valerius Antias, *Annales* 45 fr. 60 Peter.

35. Quinctius Atta, *Aedilicia* 2 Ribbeck (jambisk dimeter).

36. Aelius Tubero, *Ad C. Oppium* fr. 2 Huschke.

37. Valerius Antias, *Historiae* 22 fr. 57 Peter.

38. Cicero fr. 14 p. 1060 Orelli.

39. Caesar fr. 2 p. 158 Dinter.

40. Accius, *Sotadici* fr. 19 Morel (sotadeisk metrum?).

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

17 Også Ennius siger i *Melanippa*:

"Når han har kløvet (*sciciderit*) klippen."⁴¹

* * *

Valerius Antias skrev i femoghalvfjerdsindstyvende bog af sit *Historieværk* følgende ord: "Da begravelsen var blevet arrangeret, gik han ned (*descendit*) på Forum."⁴² 18 Laberius skrev således også i *Hundehvalpen*:

"Jeg undred mig, hvorledes mine bryster ned
var sunket."⁴³

6.10

*Ligesom ususcipio bruges sammensat i nominativ, sådan bruges også pignoris-
cipio sammensat i den samme kasus.*

1 Ligesom bogstavet *a* i det sammensatte ord *ususcipio* ('erhvervelse ved hævde') udtales langt, således blev *pignoris* ('panttagning') ét ord og udtalt med et langt *a*. 2 Et citat fra første bog af Varros *Spørgsmål i brevform*: "*Pignoris* er et ord for sig på grund af betalingen i hæren, som en soldat skulle modtage fra regnskabsføreren."⁴⁴ 3 Herved er det klart nok, at man kan sige *cipio* i samme betydning som *captio* både i forbindelse med *usus* og *pignus*.

6.11

Hverken levitas eller nequitia har den betydning, som man kender i daglig tale.

41. Ennius, *Melanippa* 293 Vahlen = 252 Ribbeck (ufuldstændigt daktylisk heksameter?).

42. Valerius Antias, *Historiae* 75 fr. 62 Peter.

43. Laberius, *Catularius* 19-20 Ribbeck (jambiske trimetre).

44. Varro, *Epistolicae quaestiones* 1 fr. 224 Funaioli.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

1 Jeg har erfaret, at *levitas* nu for det meste siges i betydningen 'ustadighed' og 'foranderlighed', mens *nequitia* betyder 'kløgt' og 'snilde'. 2 Men når folk i gamle dage talte korrekt og rent, brugte de ordet *leves* om dem, vi nu kalder 'ringe' og 'værdiløse', og *levitas* anvendte de med betydningen 'ringe værd' og *nequam* om en mand, der er uden betydning og værdi, det som grækerne for det meste kalder *ásotos* ('slet') eller *akólastos* ('ikke til at styre').

3 Den, der leder efter eksempler på disse ord, behøver ikke at søge utilgængelige værker, for han kan finde dem i Marcus Tullius' anden *Tale mod Antonius*. 4 For da han ville påvise Marcus Antonius' beskidte liv og levned, fordi han skjulte sig på et værtshus, fordi han sad og drak lige til aften, fordi han rejste med tildækket hoved for ikke at blive genkendt – da han skulle til at omtale dette og andre lignende ting, sagde han: "Læg mærke til, hvor helt igennem useriøs (*levitatem*) manden er!"⁴⁵ Som om disse skændsler blev fuldstændigt beskrevet med dette ene skældsord. 5 Og da han lidt senere havde fremført nogle andre krænkende og vanærende kritikpunkter mod samme Antonius, tilføjede han til sidst følgende: "Sikke et skvat (*nequam*)! Jeg kan ikke finde nogen mere rammende betegnelse."⁴⁶

6 Men fra denne passage har jeg lyst til at citere lidt fyldigere: "Læg mærke til, hvor helt igennem useriøs manden er! Da han omkring klokken fire om eftermiddagen var kommet til Saxa Rubra, forsvandt han ind på en lille knejpe, og medens han skjulte sig dér, drak han tæt til hen under aften. Derfra fór han i en gig til byen og ankom til sit hus med tilhyllet ansigt. Dørvogteren spørger: 'Hvem er du?' 'En budbringer fra Marcus.' Straks bliver han ført til hende, for hvis skyld han er kommet og overrækker hende brevet. Hun læste det med tårer i øjnene – det var nemlig et kærlighedsbrev. Hovedindholdet af brevet var, at han for fremtiden ikke ville have mere med den korpige at gøre. Fra det forhold havde han revet al sin kærlighed løs og overført den til hende. Da kvindens tårestrøm tiltog, kunne det følsomme menneske ikke holde det ud længere, han fjernede tørklædet fra sit ansigt og kastede sig i hendes arme. Sikket et skvat! Jeg kan ikke finde nogen mere rammende betegnelse. Det vil altså sige, at du for at kunne give kvinden en over-

45. Cicero, *Philippica* 2.77, overs. Sven Helles 1999, 1, 110.

46. Cicero, *Philippica* 2.77, overs. Sven Helles 1999, 1, 111.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

raskelse, der bestod i uventet at se *dig*, en ren Ganymed, dukke op, har du udsat byen for natlig terror og i dagevis holdt Italien hen i angst?"⁴⁷

7 På helt lignende måde kaldte også Quintus Claudius i sin første bog af *Årbøgerne* et rigt og ødselt liv i luksus for *nequitia* med følgende ord: "De overtalte en ung lucansk mand, som var født i en meget fornem familie, men som havde brugt en stor sum penge ved udsvævelser og ødselhed (*nequitia*)."⁴⁸ 8 Marcus Varro siger i sit værk *Om det latinske sprog*: "Ligesom man af *non* ('ikke') og *volo* ('vil') danner *nolo* ('vil ikke'), således sammensættes *nequam* af *ne* ('ikke') og *quicquam* ('noget') med tab af den midterste stavelse."⁴⁹ 9 Publius Africanus sagde i en tale til folket *Til forsvar for ham selv mod Tiberius Asellus* vedrørende en bøde: "Alle onder, skammelige handlinger og skændsler, som mennesker udfører, bunder i to ting, slethed og ødselhed. Hvilken en forsvarer du dig mod, slethed eller ødselhed eller begge dele på én gang? Hvis du ønsker at forsvare dig mod ødselhed, så vær så god; hvis du har brugt flere penge på én luder, end du har angivet for alle redskaber på din sabinske gård ved en formueopgørelse, hvis det forholder sig sådan: Hvem kautionerer for tusind sestertser? Hvis du har spildt og brugt mere end en tredjedel af din fædrearv på laster, hvis det forholder sig sådan: Hvem kautionerer for tusind sestertser? Du ønsker ikke at forsvare dig mod ødselhed. Jamen, så forsvar dig i det mindste for slethed! Hvis du formelt har svoret falsk bevidst med et bevidst sind, hvis det forholder sig sådan: Hvem kautionerer for tusind sestertser?"⁵⁰

6.12

Om de tunikaer, der hedder chirodytae; Publius Africanus bebrejdede Sulpicius Galus, at han bar en sådan.

47. Cicero, *Philippica* 2.77, overs. Sven Helles 1999, 1, 110f (Helles oversætter *urbem* to gange med 'Rom').

48. Claudius Quadrigarius, *Annales* 1 fr. 15 Peter.

49. Varro, *De lingua Latina* 10.81.

50. Africanus, *Pro se contra Tiberium Asellum* fr. 19 Malcovati.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

1 I Rom og i hele Latium ansås det for upassende, at en mand brugte tunikaer, der gik ud over armene og helt ned til håndleddet og næsten til fingrene. 2 Den slags tunikaer kaldte vore landsmænd med et græsk ord *chirodytae* ('langærmede'), og de mente, at det kun anstod sig for kvinder at bære et så omfangsrigt stykke tøj for at beskytte arme og ben mod blikke. 3 De romerske mænd bar til at begynde med kun togaer uden tunikaer; senere havde de tynde og korte tunikaer, som endte før skulderen, hvilket grækerne kalder *exomides* ('ærmeløse'). 4 Publius Africanus, Paulus' søn, en mand, som var udrustet med alle gode egenskaber og dyder, var præget af denne gammeldags holdning, da han kritiserede Publius Sulpicius Galus, en kvindagtig mand, og blandt det, han foreholdt ham, var netop, at han brugte tunikaer, der dækkede hele hånden.

5 Sådan lyder citatet fra Scipio: "Den, der til daglig parfumerer sig og pynter sig foran et spejl, hvis øjenbryn bliver trimmet, den som spadserer rundt glatbarberet og med lår, der er fri for hår, som ved selskaber har lagt sig på den inderste plads⁵¹ iført en langærmet tunika – skønt ganske ung sammen med sin elsker! – som ikke bare er glad for vin, men også for mænd: Er der nogen, der er i tvivl om, at han gør det samme, som bøsser plejer at gøre?"⁵²

6 Også Vergil sværter tunikaer af denne type som feminine og skammelige:

"I har ærmer i skjorten og bændler der dasker fra kysen."⁵³

7 Også Quintus Ennius synes at have rettet kritik mod carthagernes 'tunikaklædte ungdom'.⁵⁴

6.13

Hvem Marcus Cato betegner som classicus og infra classem.

51. Den fineste plads.

52. Africanus, *Adversus P. Sulpicium Galum* fr. 17 Malcovati.

53. Vergil, *Aeneiden* 9.616, overs. Otto Steen Due 1996, 277.

54. Ennius, *Annales* 325 Vahlen.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

1 Ikke alle fra de fem klasser betegnedes som *classici*, men kun de, der tilhørte den første klasse, og som havde en formue på mere end 125.000 asses eller mere. 2 *Infra classem* kaldes derimod de fra anden klasse og de andre klasser, som blev formuesat til mindre end det beløb, jeg nævnte før. 3 Jeg har ganske kort noteret dette ned, eftersom det i Marcus Catos tale *Til støtte for den voconiske lov* ofte spørges, hvad *classicus* og hvad *infra classem* betyder.⁵⁵

6.14

Om de tre litterære genrer og om de tre filosoffer, der af athenerne blev sendt som gesandter til senatet i Rom.

1 Både i poesi og prosa findes der tre acceptable stillejer, som grækerne kalder *karakterer* og kalder dem *fyldig*, *mager* og *midt imellem*. 2 På vores sprog taler vi om en *fyldig*, *enkel* og *middel* stil.

3 Den fyldige stil er karakteriseret ved værdighed og storhed, den enkle ved elegance og naturlighed, mens den stil, der hedder middel, har elementer fra de to første.

4 Til disse gode stilarter hører der i samme antal nogle fejl, som udmåler de førstnævntes facon og holdning ved uægte efterligninger. 5 Således snyder de opblæste og svulmende på den fyldiges vegne, de forsømte og udsultede tror sig enkle, og de usikre og tvetydige mener sig midt imellem. 6 Marcus Varro siger,⁵⁶ at de virkelige og rigtige eksempler på disse former på latin er Pacuvius for fyldighed, Lucilius for enkelhed og Terents midt imellem. 7 Men disse stillejer er der allerede fra gammel tid af eksempler på hos Homer, for han har alle tre hos tre mænd: Det storslåede og fyldige hos Odysseus, det naturlige og beherskede hos Menelaos og blandet og afvejet hos Nestor.

8 Man kan iagttage den samme tredelte forskel hos de tre filosoffer, som athenerne sendte som gesandter til romerfolkets senat i Rom for at bede om fritagelse for at betale den bøde, de var blevet idømt for plyndringen af Oropos. Bøden var på næsten fem hundrede talenter. 9 Filosoferne var Karneades fra Akademiet,

55. Cato, *Suasio legis Voconiae* fr. 160 Malcovati.

56. Varro fr. 322 Funaioli.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

stoikeren Diogenes og peripatetikerens Kritolaos. De fik foretræde for senatet og anvendte senatoren Gaius Acilius som tolk; men tidligere holdt hver især forelæsninger for en stor mængde mennesker for at vise deres talekunst. 10 Rutilius⁵⁷ og Polybios⁵⁸ siger, at de tre filosoffer vakte beundring for deres veltalenhed i hver deres stil. "Karneades talte voldsomt og hurtigt," fortæller de, "Kritolaos elegant og smagfuldt og Diogenes mådeholdent og sobert."

11 Hver af disse stillejer bliver som sagt mere fremragende, når de prydes rent og ærbart, men når de sminkes og plastres til, bliver de til blændværk.

6.15

Om de hårde straffe, der efter traditionen blev håndhævet over for tyve; hvad Mucius Scaevola har skrevet om det, der er blevet overdraget til opbevaring.

1 Labeo skriver⁵⁹ i anden bog af *Om de tolv tavler*, at der blev håndhævet hårde og strenge straffe for tyveri i gamle dage, og at Brutus plejede at sige,⁶⁰ at også den blev dømt for tyveri, som havde ført et trækdyr et andet sted hen end, hvor han havde fået lov at bruge det; det samme gjaldt den, der havde ført det længere væk, end han havde bedt om. 2 Derfor har Quintus Scaevola sat følgende passage i sekstende bog af *Civilret*: "Hvis nogen har brugt det, som han har fået til opbevarelse, eller har brugt, hvad han har modtaget for at bruge, til et andet formål, end han har modtaget det til, gør han sig skyldig i tyveri."⁶¹

6.16

Et sted, der er kopieret fra en satire af Marcus Varro med titlen Om mad, om udenlandske madvarer; nogle vers af Euripides, hvori han angriber frådseri hos udsvævende mennesker.

57. Rutilius fr. 3 Peter.

58. Polybios 33.2.

59. Labeo, *De duodecim tabulis* fr. 23 Huschke.

60. Brutus fr. 6 Huschke.

61. Scaevola, *De iure civili* 16 fr. 2 Huschke.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

1 Marcus Varro har i den satire, som han navngav *Om mad*, i ganske vittige og kloge vers beskrevet udsøgte delikatesser ved middage.⁶² 2 For meget af den slags, som de dér gourmander leder efter til lands og til vands, har han udstillet og indføjet i talrige senarer.

3 Selve versene kan man finde og læse i den bog, jeg har nævnt, hvis man har tid; 4 arterne og navnene på madvarerne og de lokaliteter, der udmærker sig ved forskellige slags mad, og som Varro har forfulgt med sin kritik, er, så vidt jeg erindrer: 5 en påfugl fra Samos, en frygisk hjerpe, meliske traner, et kid fra Ambrakia, en ung chalkedonisk tunfisk, en tartessisk muræne, pessinuntiske æsler, østers fra Tarent, en lille kammusling ***, rhodiske sværdfisk, kilikiske papegøjefisk, thasiske nødder, ægyptiske dadler og spanske agern.

6 Denne flid, som udvises af en frådser, der vandrer omkring og søger efter nye smagsindtryk, og denne indkredsning af lækkerier vil jeg mene, fortjener en temmelig stor afsky, når man tænker på de vers af Euripides, som filosoffen Chrysippos plejede at citere,⁶³ for mange ting har man fundet på at spise, selv om de ikke er nødvendige til livets opretholdelse, men på grund af den trang, der er i sindet til at væmmes ved det, der er lige for hånden og let at fremskaffe, og fordi der i mætheden ligger en forkastelig tøjlesløshed.

7 Jeg har ment at burde tilføje Euripides' vers:

"For hvad behøver vi undtagen disse to:
Demeters sædekorn og vand, der flyder ud,
som netop er til stede og kan nære os?
Men nok af dette rækker for os ej, for vi
af trang til luksus jager andre typer mad!"⁶⁴

62. Varro, *Satura (Peri edesmaton)* fr. 403 Bücheler/Astbury.

63. Chrysippos fr. 706 von Arnim.

64. Euripides fr. 892 Nauck (jambiske trimetre).

6.17

En samtale med en filolog, der var fuld af frækhed og dumhed, om betydningen af ordet obnoxius; om ordets oprindelse.

1 Jeg spurgte i Rom en filolog, der var meget berømt for sin undervisning – ved Hercules, ikke for at prøve eller teste ham, men mere af lyst og iver efter at lære noget – hvad *obnoxius* betød, og hvad der var oprindelsen og meningen med ordet. 2 Han kiggede på mig og gjorde nar ad mit spørgsmåls overfladiskhed og ubetydelighed: "Det er en dunkel sag, du spørger om," sagde han, "det skal udforskes i mange søvnløse nætter! 3 Hvem er så uvidende om det latinske sprog, at han ikke ved, at man kalder ham *obnoxius* ('skyldig'), som kan generes og skades af ham, han er *obnoxius* overfor, fordi denne er vidende om en *noxa*, det vil sige om en 'skyld' hos ham? Hvorfor dropper du ikke disse bagateller og tager det frem, som fortjener at blive undersøgt og behandlet?"

4 Jeg følte mig temmelig fortrædelig, men mente, at jeg burde give efter, fordi han var et dumt menneske, så jeg sagde: "Min højlærde herre, hvis jeg skal lære og vide noget andet, der er mere sjældent og betydningsfuldt, så vil jeg opsøge dig og lære det af dig, hvis det bliver nødvendigt; for da jeg ofte har sagt *obnoxius* uden at vide, hvad det betyder, har jeg lært det af dig, og nu begynder jeg at vide, hvad jeg ikke var den eneste, der ikke vidste, som du tror, men realiteterne viser, at heller ikke Plautus, en fornem kender af det latinske sprog og med udsøgthed i ordvalget, var klar over, hvad *obnoxius* stod for; der er nemlig et vers i hans *Stichus*, der lyder således:

nunc ego hercle peri plane, non obnoxie.

"Ved Hercules er jeg fortabt, helt uforskyldt",⁶⁵

65. Plautus, *Stichus* 497 (jambisk trimeter).

Aulus Gellius, Attiske nætter 6. bog

hvilket passer rigtig dårligt med den betydning, du har doceret for mig; for Plautus har sammensat de to ord *plane* og *obnoxie* som modsætninger, hvilket ligger langt fra din forklaring."

5 Denne filolog sagde latterligt nok, som om *obnoxius* og *obnoxie* afveg ikke bare i bøjning, men også i indhold og mening: "Jamen, jeg sagde, hvad *obnoxius* var, ikke *obnoxie*!"

6 Jeg var forbløffet over den frække mands uvidenhed og sagde: "Så lad os efter dit ønske se bort fra, at Plautus sagde *obnoxie*, hvis du synes, at det er for langt væk, 7 og lad os også forbigå, hvad Sallust skriver i *Catilina*: "For så til andre tider at true med at dræbe hende hvis hun ikke lod ham få sin vilje med hende (*obnoxia*)."⁶⁶ 8 Men belær mig om følgende, der forekommer relativt nyt og mere dagligdags. Der findes nemlig nogle meget berømte vers af Vergil:

"Nu kan man nemlig se, at stjernerne tydeligt skinner,
månen skylder (*obnoxia*) ej broderens stråler, når den sig hæver."⁶⁷

Men du siger, at det betyder 'bevidst om sin egen brøde'. 9 Et andet sted anvender Vergil dette ord i en betydning, der ligger langt fra din, i følgende vers:

"Det glæder at skue
marker, der ikke er udsat for (*obnoxia*) menneskers hakker og omhu."⁶⁸

Omhu plejer nemlig at gavne marker, ikke at skade dem, hvilket du sagde om *obnoxius*. 10 Og på hvilken måde kan Quintus Ennius harmonere med dig, når han i *Phoenix* skriver:

66. Sallust, *Catilina* 23.3, overs. Mogens Leisner-Jensen 1990, 60.

67. Vergil, *Georgica* 1.395-6 (daktyliske heksametre).

68. Vergil, *Georgica* 2.438-9 (daktyliske heksametre).

Aulus Gellius, Attiske nætter 6. bog

"Men det passer sig, at manden lever besjælet af virkeligt mod,
at han uden brøde (*obnoxium*) rejser sig tappert op mod fjenderne.
Frihed er det, når en mand sit bryst bærer rent og fast,
medens andre skadelige ting (*obnoxiosae*) er skjult i den mørke nat."⁶⁹

11 Men min modstander måbede og lignede en, der drømte. Han sagde: "Det har jeg ikke tid til. Når jeg får fri, skal du besøge mig og lære, hvad både Vergil og Sallust og Plautus og Ennius har ment med det ord!"

12 Så snart slynglen havde sagt dette, gik han; hvis nogen vil ønske at gennemgå ikke bare oprindelsen til dette ord, men også dets betydning og dets nuancer, har jeg afskrevet nogle vers af *Æselkomedien*, så han også kan se brugen hos Plautus:

"Han vil skaffe den allerstørste velstand, fyldt med glæde og fryd,
sammen med mig, for begge sine herrer, både far og søn,
således at de begge livet gennem skylder (*obnoxii*) os begge to,
bundet af vor tjeneste."⁷⁰

13 Den forklaring, som denne filolog anvendte, forekommer han kun at have noteret i et enkelt tilfælde for et ord, der har så bred en betydning, men det passer ganske vist med den mening, Caecilius brugte det i, da han skrev disse vers i *Guldklump*:

"Skønt her jeg kommer, lokket af din løn,
så må du ikke tro, at jeg vil føje (*obnoxium*) dig;
hvis du si'r ondt om mig, får du med samme mønt!"⁷¹

69. Ennius, *Phoenix* 300-3 Vahlen = 257-60 Ribbeck (katalektiske trochæiske tetrametre).

70. Plautus, *Asinaria* 282-5 (trokæiske septenarer).

71. Caecilius, *Chrysiion* 21-3 Ribbeck (jambiske trimetre).

6.18

Om ukrænkeligheden af en ed, som romerne iagttager og passer på; også om ti krigsfanger, som Hannibal sendte til Rom under ed.

1 En ed blev hos romerne holdt og bevaret som noget ukrænkeligt og helligt. Dette fremgår både af mange skikke og love, og det, som jeg nu vil sige, kan være et ikke ringe bevis på denne sag. 2 Efter slaget ved Cannae sendte Hannibal, cart-hagernes feltherre, ti mænd, der var blevet udvalgt blandt vore krigsfanger, til Rom, og han pålagde dem i en aftale, at der skulle ske en udveksling af fanger, hvis det romerske folk fandt det i orden, og for dem, som den ene part fik tilbage i overskud, skulle de give halvandet pund sølv. 3 Førend de tog af sted, lod han dem sværge, at de ville vende tilbage til den puniske lejr, hvis romerne ikke gik med til en udveksling.

4 De ti krigsfanger kommer til Rom. 5 De forelægger den puniske feltherres instruks for senatet. 6 Senatet besluttede, at der ikke skulle være nogen udveksling. 7 Forældre, pårørende og slægtninge til krigsfangerne omfavnede dem og sagde, at de var vendt tilbage til deres fædreland med fuld ret, og at deres status var uantastet og uforandret, og de bønfuldt dem om ikke at ville vende tilbage til fjenderne. 8 Så svarede otte af disse, at de ikke havde nogen ret til at vende tilbage, fordi de var bundet af en ed, og de vendte straks tilbage til Hannibal, sådan som de havde svoret. 9 De to sidste blev i Rom, og de hævdede, at de var løst og befriet fra deres pligt, eftersom de, da de var gået ud fra fjendernes lejr, var vendt tilbage med en opdigtet grund, som om det var af en tilfældig årsag, og da de således havde opfyldt deres ed, var de gået væk, denne gang uden at sværge. 10 Denne bedrageriske snedighed blev anset for så skammelig, at de blev udsat for folks foragt og spot, og censorerne idømte dem senere alle mulige bøder og former for vanære, eftersom de ikke havde gjort det, som de havde aflagt ed på at gøre.

11 Også Cornelius Nepos har i femte bog af sine *Eksempler* fortalt,⁷² at mange senatorer mente, at de, der ikke ville tage tilbage, skulle sendes til Hannibal under eskorte, men dette forslag kom i mindretal; han fortæller videre, at de, der ikke

72. Cornelius Nepos, *Exempla* fr. 12 Malcovati.

Aulus Gellius, Attiske nætter 6. bog

vendte tilbage til Hannibal, i en sådan grad var æreløse og forhadte, at de væmmedes ved deres liv og begik selvmord.

6.19

En historie fra årbøgerne og Tiberius Gracchus, der var far til Graccherne og folketribun; ordrette citater af tribunens dekretter.

1 En smuk, ædel og storsindet handling af Tiberius Sempronius Gracchus er blevet berettet i *Eksempler*.⁷³ Dette eksempel er af følgende art: Folketribunen Gaius Minucius Augurinus ikendte Lucius Scipio Asiaticus, der var bror til Publius Scipio Africanus den Ældre, en bøde, og af den grund forlangte han en kautionist. 3 Scipio Africanus rettede i sin brors navn en henvendelse til kollegiet af tribuner og bad dem om at forsvare en mand, der var tidligere konsul og havde fejret triumf, fra deres kollegas overgreb. 4 Da de havde gransket sagen, kom otte tribuner med en udtalelse.

5 Ordlyden, som jeg citerer nedenfor, er hentet fra årbøgernes optegnelser: "Da Publius Scipio Africanus på sin bror Lucius Scipio Asiaticus' vegne har krævet, at vi skal holde ham væk fra vor kollegas angreb, når en folketribun i modstrid med lovene og i modstrid med forfædrenes sæd og skik voldeligt har sammenkaldt en forsamling uden at tage auspicer, og han har udtalt en dom om ham, og han har ikendt ham en bøde og derfor tvinger ham til at stille med en kautionist, eller, hvis han nægter, befaler, at han skal lægges i lænker; og da herimod vor kollega har krævet, at vi ikke skrider ind over for ham, så han ikke kan bruge sin magt, om denne sag siger vi i enstemmighed: Hvis Lucius Cornelius Scipio Asiaticus vil stille med en kautionist efter vor kollegas afgørelse, vil vi skride ind over for at lægge ham i lænker; hvis han ikke vil stille med en kautionist, vil vi ikke skride ind over for, at vor kollega bruger sin magt."

6 Da tribunen Augurinus efter dette dekret havde beordret, at Lucius Scipio skulle føres til fængslet, fordi han ikke stillede med en kautionist, svor folketribunen Tiberius Sempronius Gracchus, der var far til Tiberius og Gaius Gracchus, skønt han var en bitter fjende af Publius Scipio Africanus, fordi de var uenige om

73. Cornelius Nepos, *Exempla* fr. 13 Malcovati (se 6.18.11).

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

det meste i politik, at han ikke havde forsonet sig med Publius Africanus, og han oplæste et dekret fra sin skrivetavle.

7 Dekretet har følgende ordlyd: "Eftersom Lucius Cornelius Scipio Asiaticus i forbindelse med sin triumf har kastet fjendernes generaler i fængsel, synes det uforeneligt med statens værdighed, at det romerske folks anfører kan føres hen til det sted, hvortil han har kastet fjendernes generaler; derfor forbyder jeg, at Lucius Cornelius Scipio Asiaticus bliver udsat for min kollegas magt."

8 Valerius Antias fortæller⁷⁴ i modstrid med denne omtale af dekreterne og mod vidnesbyrdet i de gamle årbøger, at denne indsigelse fra Tiberius Gracchus skete efter Africanus' død, og at Scipio ikke var blevet idømt en bøde, men dømt for underslæb med de penge, der var blevet taget fra Antiochos, og da han ikke ville stille med en kautionist, var man begyndt at føre ham til fængslet, men var blevet befriet, fordi Gracchus havde skredet ind.

6.20

Hvordan Vergil fjernede Nola fra et vers og erstattede det med oram, fordi nolannerne havde afslået at give ham vand; noget om harmonien i bogstaverne.

1 Jeg har læst i en kommentar, at Vergil først havde oplæst og udgivet følgende vers:

talem dives arat Capua et vicina Vesevo

Nola iugo.

"Således er den jord, som frugtbare Capua pløjer,
nærved Vesuv ligger Nola."⁷⁵

74. Valerius Antias fr. 45s Peter.

75. Vergil, *Georgica* 2.224-5 (daktyliske heksametre).

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

Senere skal Vergil have bedt nolanerne om at lede vand til hans landejendom, som lå i nærheden, men da nolanerne ikke rettede sig efter hans anmodning, slettede digteren, der var blevet fornærmet, navnet på deres by, som om han ville fjerne det fra folks bevidsthed, fra sit digt og ændrede det til *oram* i stedet for *Nolam*; det kom til at se sådan ud:

et vicina Vesevo

ora iugo.

"Området nær ved Vesuv."

2 Om sagen er sand eller falsk, er jeg ligeglad med; men at det lyder bedre og mere behageligt med *ora* end *Nola*, er jeg ikke i tvivl om. 3 For den sidste vokal i det første vers og den første vokal, som er identisk hermed, i det sidste vers, udtales lang i et vokalsammenstød, der på én gang er klangfuldt og behageligt. 4 Det er netop muligt at finde en liflighed af denne art, som synes at være bevidst og ikke tilfældig; især er det almindeligt fremfor alle hos Homer. 5 På ét sted laver han så mange vokalsammenstød af følgende art i flere på hinanden følgende ord:

"Mens den anden om høsten er lige så kold som et haglvejr
eller som sne eller vand i en pyt som natten har islagt."⁷⁶

Og ligeledes på et andet sted:

"Slæbte han for at få bakset den op."⁷⁷

6 Catul, den mest smagfulde af digterne, har følgende vers:

76. Homer, *Iliaden* 22.151-2, overs. Otto Steen Due 1999, 495.

77. Homer, *Odysseen* 11.596, overs. Otto Steen Due 2002, 186.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

*Minister vetuli puer Falerni,
inger mi calices amariores,
ut lex Postumiae iubet magistræ,
ebria acina ebriosioris.*

"Mundskænk, ræk mig af den gamle falerner,
bægere fyldte med endnu stærkere sager,
som vor dronning Postumias lov forlanger
(fuld hun er af vin som en moden drue)."⁷⁸

Selv om han kunne sige *ebrio* og bruge *acinum* i neutrum, hvilket er mere almindeligt, har han dog elsket det homeriske vokalsammenstøds liflighed og sagt *ebria*, fordi det harmonerede med det efterfølgende *a*. De, som mener, at Catull har sagt *ebriosa* eller *ebrioso* – for denne ukorrekte læsemåde findes også – er selvfølgelig faldet over bøger, der er skrevet forkert af.

6.21

Hvorfor quoad vivet og quoad morietur betyder det samme tidsrum, skønt de er dannet af to modsatte udtryk.

1 Når man siger *quoad vivet* ('så længe som han skal leve'), og ligeledes, når man siger *quoad morietur* ('indtil han skal dø'), ser det ud, som om man siger to modsatte ting; men begge ord betegner en og samme tid. 2 Ligeledes når man siger *quoad senatus habebitur* ('så længe senatet holder møde'), og *quoad senatus dimittetur* ('indtil senatet sendes væk'), skønt *haberi* ('holder møde'), og *dimitti* ('sendes væk'), er modsætninger, er det dog en og samme ting, der udtrykkes med begge ord. 3 Når nemlig to perioder er modsætninger til hinanden, således at den enes afslutning blandes med den andens begyndelse, gør det ingen forskel, om

78. Catullus 27.1-4, overs. Otto Gelsted 1997, 41 (Gellius læser i linje 4 *ebria*, ikke som OCT *ebrioso*).

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 6. bog

selve mødestedet angives ved afslutningen af den første eller ved begyndelsen af den følgende.

6.22

Censorerne plejede at tage hesten fra riddere, der var korpulente og fede; det er et spørgsmål, om dette medførte vanære, eller om riddernes anseelse var uantastet.

1 Censorerne plejede at tage hesten fra den mand, der var alt for tyk og korpulent, selvfølgelig fordi de mente, at han var mindre egnet til at udføre en ridders opgaver, når han vejede så meget. 2 Det var nemlig ingen straf, som nogle mener, men de blev fritaget for opgaver uden ærestab. 3 Dog har Cato i en tale, som han skrev *Om helligbrøde*,⁷⁹ rettet en temmelig hård anklage mod dette forhold, så det mere synes at kunne være sket med ærestab. 4 Hvis man accepterer det, må man rigtignok mene, at han ikke kan anses for at være uden skyld eller uden træghed, hvis hans legeme er svulmet op og vokset til en så umådeholden størrelse.

79. Cato, *In Veturium de sacrificio commisso* fr. 78 Malcovati (se også Gell. 17.2.19).